

GÄSTGIVERIET VID

NÄSBY SLOTT

Arkeologisk förundersökning inom fastighet Näsby park 58:12,
Täby kommun, Stockholms län, Uppland

TOVE BJÖRK

Rapporter från Arkeologikonsult 2019:3278

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 14
194 34 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Drönarfoto av förundersökningsområdet vid Näsby slott. Foto från väster.
Spridningstillstånd Lantmäteriet, LM2019/015322.

ALLMÄNT KARTMATERIAL:

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: 50007066_140003
Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

© Arkeologikonsult 2019

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

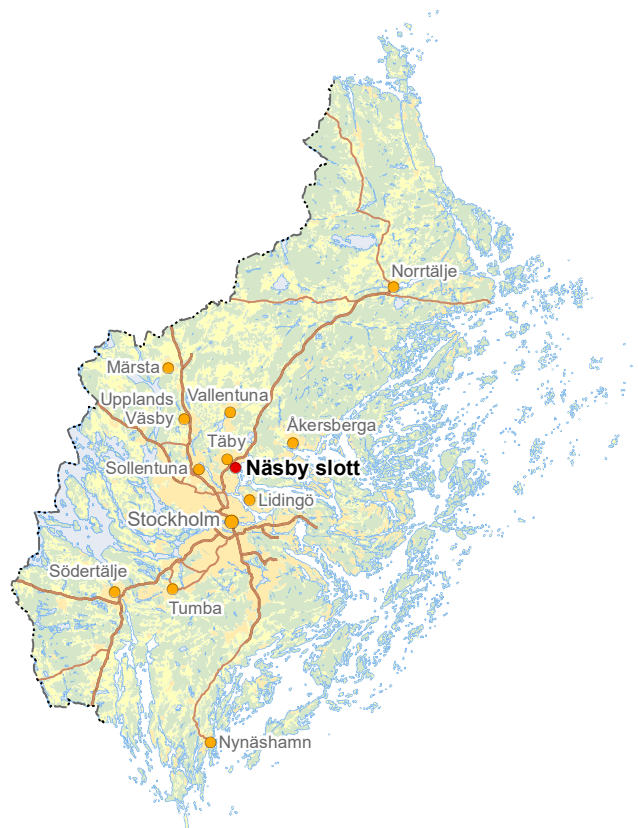
GÄSTGIVERIET VID

NÄSBY SLOTT

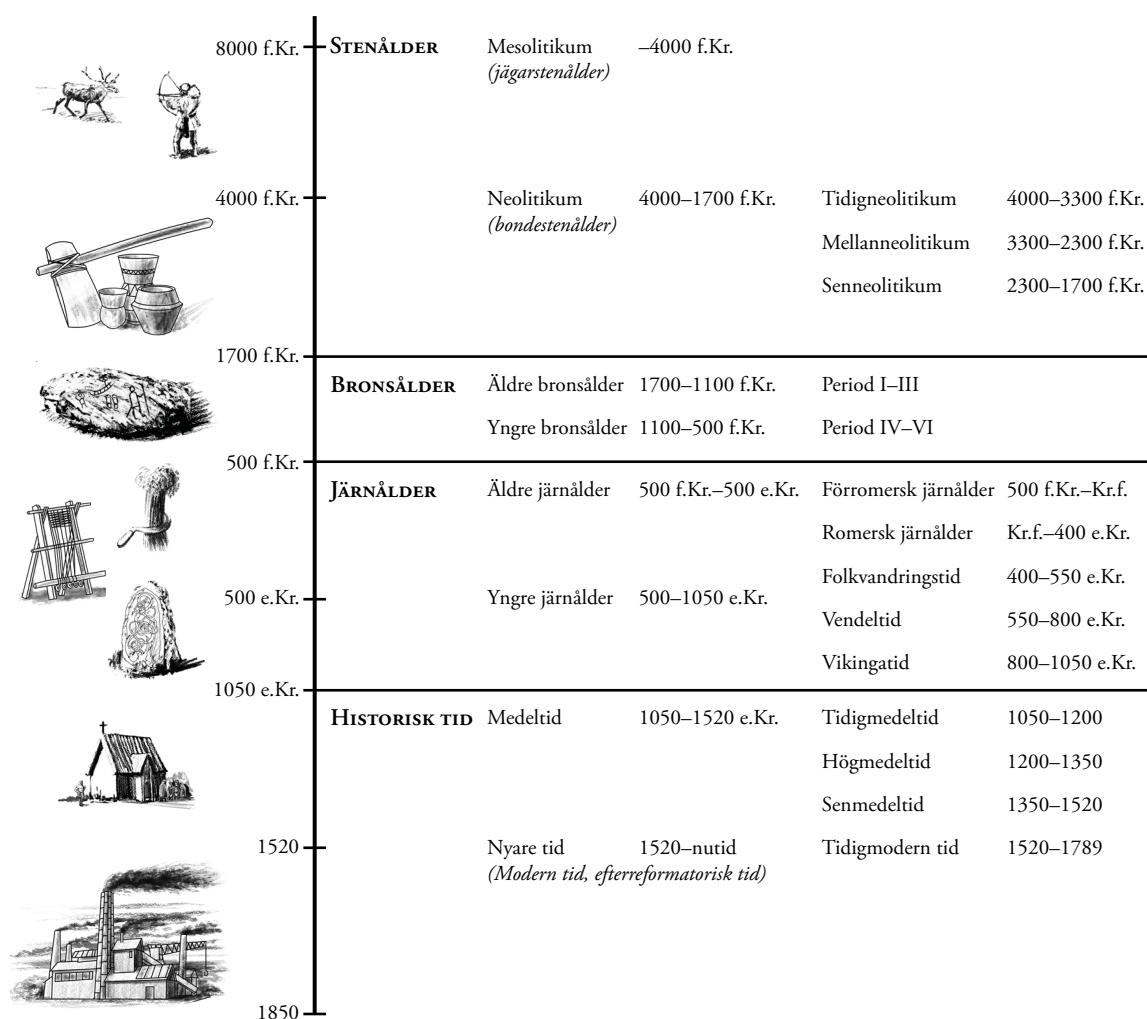
Arkeologisk förundersökning inom fastighet Näsby park 58:12,
Täby kommun, Stockholms län, Uppland

TOVE BJÖRK

Rapporter från Arkeologikonsult 2019:3278

ARKEOLOGISK PERIODINDELNING

ANTI-KVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, t.ex. fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING.....	7
INLEDNING	7
SYFTE.....	7
GENOMFÖRANDE	8
FORNLÄMNINGAR OCH TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR.....	9
RESULTAT	10
Moderna lämningar	10
Tegelväggar och trappa.....	12
Två syllstensrader.....	13
Trägolv.....	14
AVSLUTNING	15
REFERENSER	16
Litteratur	16
Otryckt material	16
Krigsarkivet.....	16
Äldre kartor	16
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER.....	17
BILAGOR	18
Bilaga 1. Schakttabell.....	18
Bilaga 2. Fyndtabell	18

Figur 1. Förundersökningsområdet markerat på Terrängkarta. Skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

Med anledning av att Täby kommun planerar åtgärda gatunät och parkområde i anslutning till Näsby slott har Arkeologikonsult genomfört en arkeologisk förundersökning i del av fornlämning Täby 655/L2013:8364, som utgörs av en husgrund efter en

krog/gästgiveri. Under schaktningsarbetet påträffades värdshusets södra gavel samt en syllstensrad som kan tyda på att värdshusbyggnaden en gång varit betydligt större, alternativt har ytterligare en byggnad stått på platsen.

INLEDNING

Under en vecka i maj 2019 genomfördes en arkeologisk förundersökning i området kring Näsby slott i del av fornlämning Täby 655/L2013:8364 (figur 1).

Fornlämningen utgörs av en källare tillhörande ett värdshus från 1700-talet. Inom ramen för förundersökningen dokumenterades det som framkom.

SYFTE

Täby kommun planerar för att åtgärda gatunät och parkområde norr om Näsby slott samt för att bygga en gata vilket berör fornlämning Täby 655/

L2013:8364 (figur 2). Syftet med förundersökningen var att ge Länsstyrelsen beslutsunderlag inför prövning om tillstånd till ingrepp i fornlämning

Figur 2. Förundersökningsområdet och fornlämningar (KMR) markerade på Fastighetskartan. Skala 1:7 500.

GENOMFÖRANDE

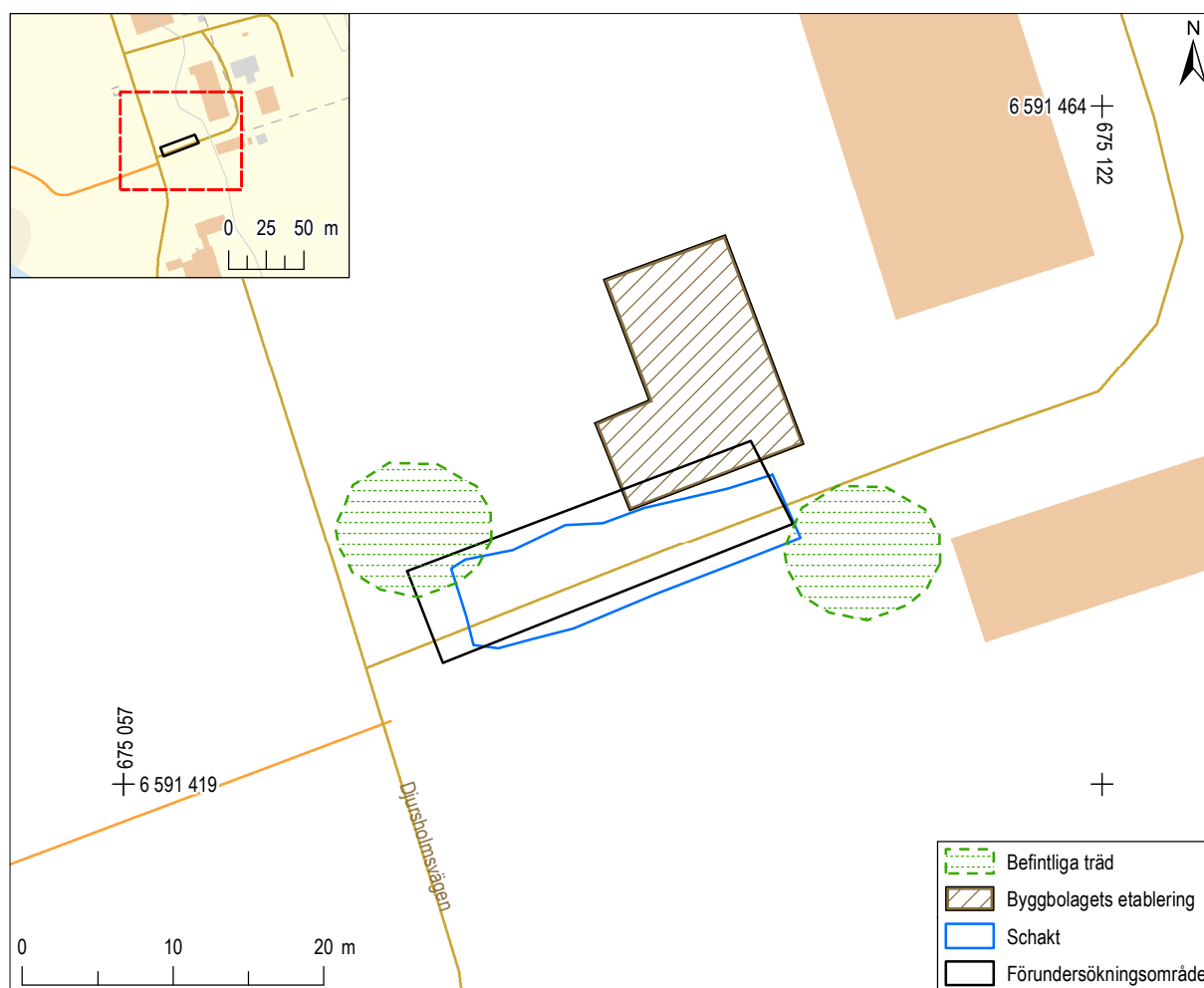
Inför fältarbetet genomfördes en mindre arkiv- och kartstudie över området som grund för förundersökningen.

Vid tiden för undersökningen stod byggbolaget Sernekes etablering i två våningar med tillhörande veranda intill och delvis inom förundersökningsområdet (figur 3). Under schaktningsarbetet hölls ett visst säkerhetsavstånd till etableringen i syfte att inte underminera denna, vilket medförde att en mindre yta i nordöstra delen av förundersökningsområdet inte kunde undersökas. I anslutning till aktuell yta finns också Näsby slotts allé, vilken klassats ha ett högt naturvärde. Under schaktningsarbetet hölls ett visst avstånd även till träden i syfte att inte skada deras rotsystem.

Förundersökningsområdet utgjordes till största del av en asfalterad väg som avlägsnades inför det arkeologiska fältarbetet. Till hjälp vid undersökningen fanns en 3 ton grävmaskin försedd med skopor samt tjälkrok. Samtliga kontexter har fotograferats, beskrivits och mätts in med RTK-GPS med standardavvikelse på cirka 0,02 meter i öppen terräng.

En beskrivning av samtliga lager och konstruktioner finns i bilaga 1.

Samtliga lämningar i schakten är undersökta och borttagna.

Figur 3. Förundersökningsområdet med schakt och störningar, skala 1:500. Översikt med Fastighetskartan, skala 1:5 000.

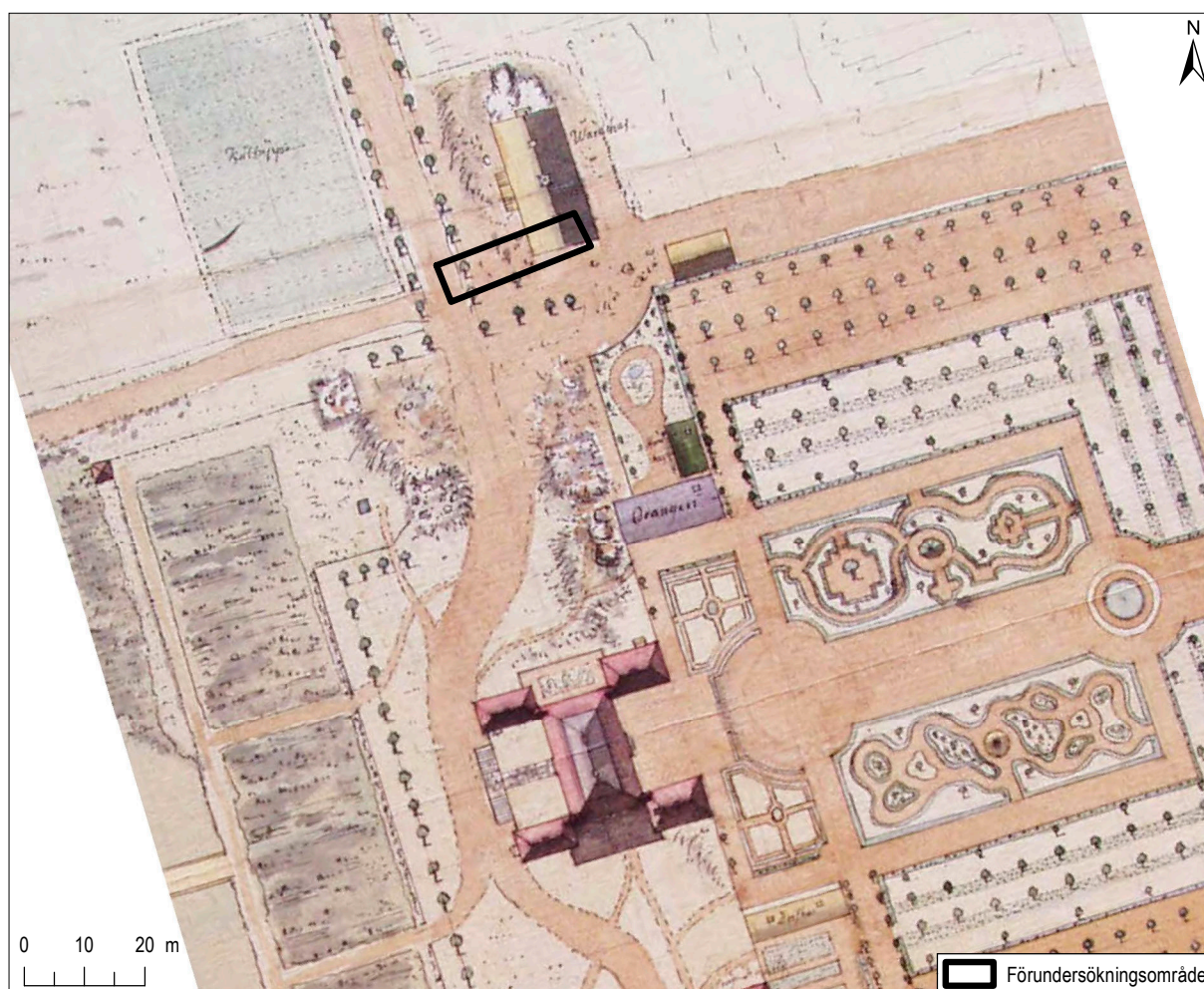
FORNLÄMNINGAR OCH TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR

På västra sidan Näsbyviken samt norr om slottet finns flera registrerade förhistoriska gravfält (L2014:168, L2017:999/1144, L2015:9341), enstaka stensättningar (L2015:5149/5217, L2017:729), en bytomt (L2017:743), och hägnader (L2013:5147/5148/5150) vilket vittnar om ett utnyttjande av området redan under järnåldern. Ett par kilometer öster om förundersökningsområdet ligger Viggbyholms by-/gårdstomt (L2014:1666). Näsby gård bär anor från järnåldern och utgjorde ursprungligen namnet på en enhet belägen cirka 1 kilometer nordväst om slottet.

Den äldsta kartan från 1637 visar frälsegodset Näsby ägor och vid platsen för det senare slottet finns vid denna tid ännu ingen bebyggelse. Området utgjordes då huvudsakligen av åker- och betesmarker.

Under 1660-talet anlades Näsby slott med tillhörande flyglar, park och ladugård, vilket kan ses på en geometrisk avmätningsskarta från 1668. På platsen för värdshuset fanns då inga byggnader.

Värdshuset byggdes troligtvis någon gång under 1700-talet, möjligen redan under sent 1600-tal. Värdshuset finns med på en grundritning från slutet av 1700-talet över Näsby slott med trädgårdsanläggningar och andra byggnader inom slottsområdet (figur 4). Enligt brandförsäkringshandlingar från 1830 är värdshusbyggnaden från 1803. Det betyder att byggnaden helt eller delvis rivits för att därefter byggas om. Enligt försäkringshandlingarna ska värdshuset från 1803 ha stått på samma plats som det gjorde under 1700-talet.

Figur 4. Grundritning över Näsby slott med trädgårdsanläggningar från slutet av 1700-talet (utan årtal). Skala 1:1250.

Slottet uppfördes under andra halvan av 1600-talet. Under 1700-talet anlades parker och alléer och 1731 byggdes slottet om med sjögård och terrass mot Näsbyviken. Drivhus, ett orangeri med apelsiner, ananas och persikor samt en barockpark uppfördes också, allt efter rådande stilideal. Under 1800-talet kom flera byggnader tillhörande slottet att förfalla och i en brand 1897 förstördes flera av dem. Med ny ägare av slottet vid 1900-talets början påbörjades renoveringar samt en uppfräschning av området och parkanläggningarna. 1941 köpte staten slottet och 1943–1987 bedrev Kungliga Sjökrigsskolan utbildning inom området. I samband med att militären utnyttjade området byggdes diverse ändamålsenliga byggnader som kaserner, bostadshus och exercishallar.

År 2017 genomfördes en utredning av området kring Näsby slott då planer fanns att bebygga området med fastigheter. Det fanns risk för att fornlämningar i

form boplatslämningar eller äldre bebyggelse kunde påträffas. I samband med utredningen påträffades några av de byggnader som tillhörde Näsby slott och som finns med på kartor från 1668 och från 1700-talet.

I samband med utredningen år 2017 påträffades cirka 5 meter norr om aktuellt förundersökningsområde en källarvägg av natursten i dubbla rader samt stora mängder rivningsmassor bestående av bland annat tegel (Berger 2017). Tegelstenarna var stora och bar spår av vitlimmad puts. Källarväggen bedömdes vid utredningen vara ursprunglig samt ha tillhört värdshuset.

Värdshusbyggnaden mätte cirka 20 x 10 meter enligt 1700-talskartan och ska enligt brandförsäkringshandlingarna från 1830 ha haft två våningar med kök, en bagarstuga och 14 boningsrum. I södra delen av byggnaden fanns en välvd källare.

RESULTAT

I schaktet framkom lämningar efter det värdshus som legat på platsen, vilket revs på 1960-talet. Under raseringsmassorna fanns dock två tegelväggar, en trappa och två syllrader bevarade.

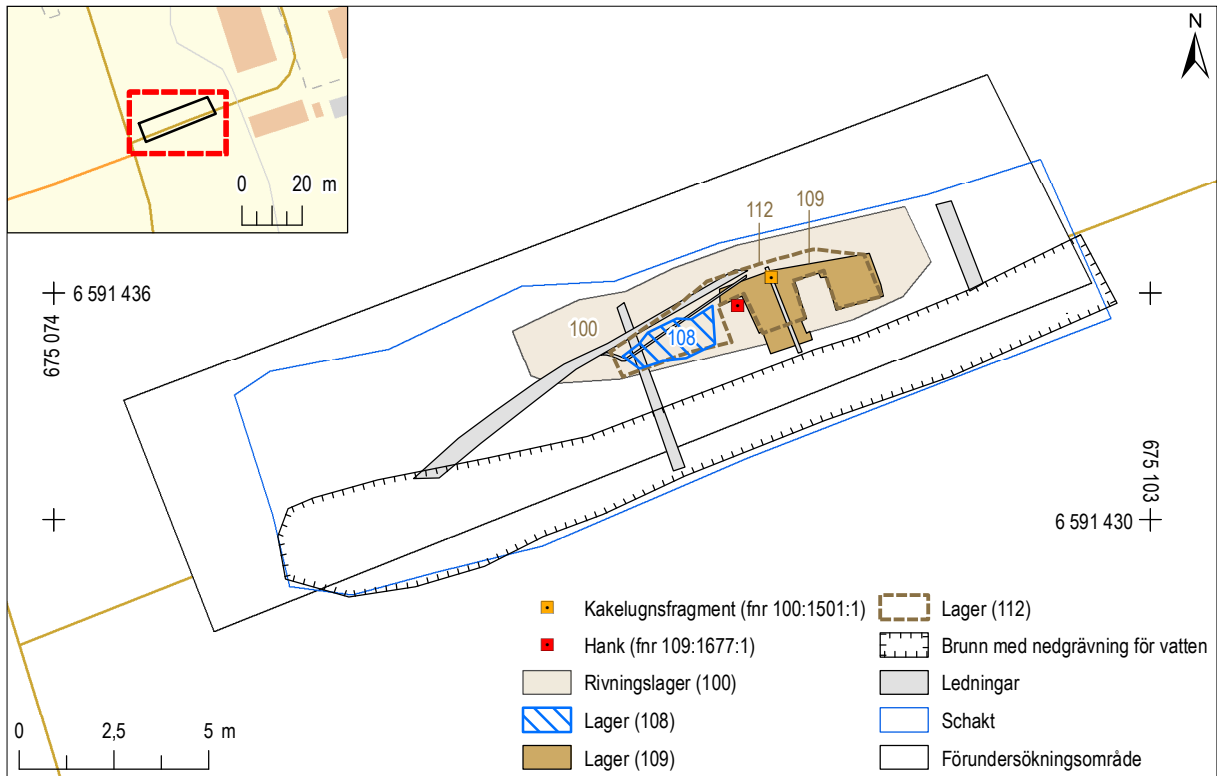
Moderna lämningar

Det förekom en hel del spår efter olika markarbeten som utförts i schaktet och flera elledningar och VA-ledningar påträffades inom samt utanför värdshusbyggnaden (figur 5). Även flera gjutjärnsrör i olika dimensioner har grävts ner mellan samt under syllstenar i syfte att modernisera byggnaden. Flera syllstenar har i samband med ledningsarbetena blivit flyttade.

Under bärlagret framkom ett tjockt rivningslager (100) bestående av tegelkross, kalkbruk, bränt virke, glas och järnskrot (figur 6). Bland rivningsmassorna påträffades fynd i form av keramik, saltkar och

bestick vilka samtliga var märkta med tre kronor. Även ett emblem med ett ankare fanns i rivningsmassorna. Andra fynd var läderkängor, glödlampor, rör och ledningar. Fynden fotograferades i fält och kasserades därefter. Två lite äldre fynd framkom bland de omrörda rivningsmassorna, ett kakelugnsfragment med blå dekor mot vit botten (figur 7) och en hank till en kanna eller liknande (figur 8). Båda påträffades i det omrörda raseringslagret, men har troligtvis sitt ursprung i tiden då värdshuset var verksamt. Under 1960-talet revs värdshusbyggnaden, vilket det heterogena raseringslagret utgör resterna av. Under raseringen, på cirka 1,5 meters djup, framkom ett betonggolv (106), vilket göts innan Sjökrigsskolan började bedriva sin verksamhet på platsen.

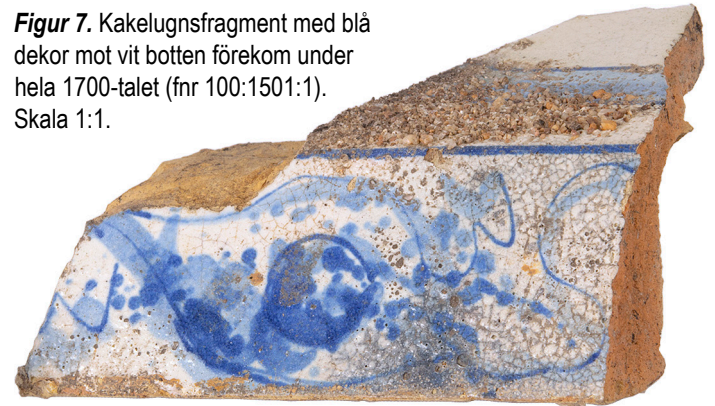
Under betonggolvet framkom tre utfyllnadslager. Två lager under betonggolvet innehöll tegelkross, kalkbruk (109 och 112). Det understa laget av de tre utgjordes av siltig lera (108).

Figur 5. De moderna lämningar som framkom i schaktet, skala 1:200. Översikt med Fastighetskartan, skala 1:2500.

Figur 6. Under bärlagret framkom ett raseringslager (100) som härrör från när vårdshuset rivdes på 1960-talet. Foto från söder.

Figur 7. Kakelugnsfragment med blå dekor mot vit botten förekom under hela 1700-talet (fnr 100:1501:1). Skala 1:1.

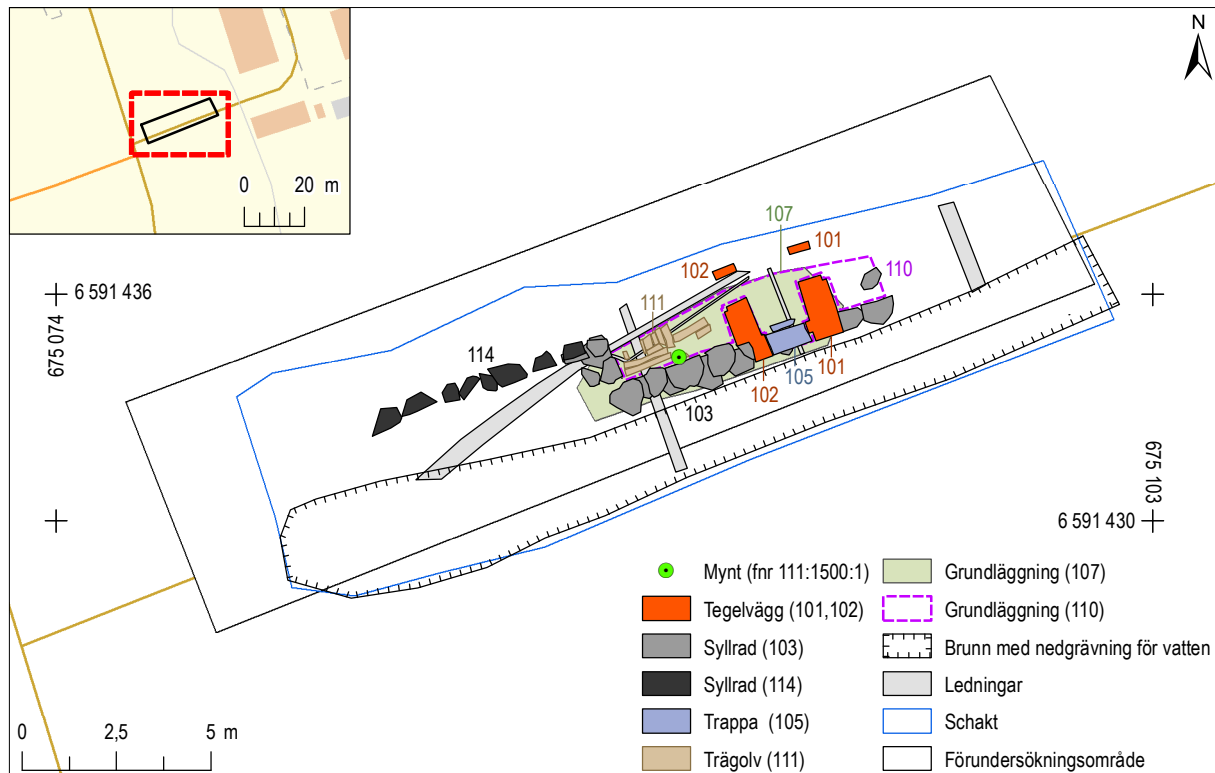

Figur 8. En hank framkom i ett av utfyllnadslagren under betonggolvet. Färgen på glasyren indikerar att den tillverkades under perioden från slutet av 1700-talet fram till mitten av 1800-talet (fnr 109:1677:1). Skala 1:1.

Tegelväggar och trappa

Vid cirka 0,5 meters djup påträffades två något raserade tegelväggar (101 och 102) som båda hade puts på samtliga sidor (figur 9). Här och var noterades att putsen var vitlimmad. Tegelväggarna hade dörrhål samt grova gångjärn för en dörr. Även en tegeltrappa (105) med två steg påträffades (figur

10). Tegeltrappan visar att utrymmet utgjorde värds-
husets källare, vilket finns omnämnd i brandför-
säkringshandlingarna. Under tegelväggarna fanns
en stenkonstruktion (107) bestående av natursten i
siltig lera, vilken haft funktion av grundförstärkning
då undergrunden utgörs av lera. Förstärkningen
påträffades under syllrad 103 samt under tegel-
väggarna (101 och 102).

Figur 9. De lämningar som kan kopplas till värds huset, skala 1:200. Översikt med Fastighetskartan, skala 1:2 500.

Figur 10. Tegelmur 102 med trappa 105. Foto från väster.

Två syllstensrader

Söder om de båda tegelväggarna påträffades flera större syllstenar (103) liggandes på rad i närmast östvästlig riktning (figur 9). Syllstenarna bar, liksom tegelväggarna, spår av puts på insidan. Syllstenarna var cirka 0,8 x 0,8 x 0,65 meter stora och tre av dessa var inhopmurade med tegelväggarna. Tre syllstenar hade borrhål (figur 11).

Syllstensraden samt tegelväggarna passar bra med värdshusets placering på 1700-talskartan där de påträffade konstruktionerna utgör värdshuset södra gavel. Syllradens längd tyder på att värdshuset gjordes mindre i samband med att det byggdes om år 1803. På kartan från 1700-talet och på kartan från 1927 är storleken på byggnaden dock ungefär densamma. Under syllstenarna fanns samma stenfundament (107) som även fanns under tegelväggarna (figur 12).

I nordvästra delen av förundersökningsområdet framkom i samband med schaktningsarbetet ytterligare en syllstensrad (114), även den i närmast östvästlig riktning. Syllstensraden utgjordes av åtta stenar i storlek 0,8 x 0,6 x 0,6 meter som samtliga låg i steril lera. Avståndet på cirka 1 meter mellan de båda nordsydliga syllraderna, samt stenarnas placering i syllrad 114 med en flat sida mot söder, tyder

Figur 12. Under tegelväggarna (101, 102) och syllraden (103) fanns en grundförstärkning (107) bestående av natursten och siltig lera. Foto från öster.

Figur 11. En av syllstenarna (103) hade ett borrhål och var inmurad i tegelväggen (101, 102). Foto från norr.

Figur 13. Vårdshusets murar, syllar och källare mot bakgrund av grundkarta från 1700-talet. Skala 1:500.

på att byggnaden fortsätter mot norr (se rapportens framsida). Möjligen utgör syllraden en del av vårdshusbyggnaden, som i så fall ursprungligen varit betydligt större än vad som syns i kartmaterialet (figur 13). En alternativ tolkning är att ytterligare en byggnad stått på platsen innan karta från 1700-talet ritades. På både 1700-tals karta samt på ägostyckningskarta från 1927 är vårdshusbyggnadens storlek ungefär densamma och den långa syllraden (103) kan ses sticka ut utanför byggnadens sydvästra hörn.

Träggolv

Under betonggolv samt flera lager av utfyllnadsmassor påträffades, i anslutning till syllrad 103, ett dåligt bevarat träggolv (111) vars plankor lagts i två olika riktningar (figur 14). Ovanpå golvet påträffades ett ½ skilling kopparmynt från Karl XIV Johans tid. Träggolvet påträffades endast i västra delen invid syllrad 103. Under träggolvet kom samma steniga grundförstärkning som under övriga konstruktioner (107/110).

Figur 14. Det träggolv som framkom vid undersökningen (111). Foto från väster.

AVSLUTNING

Vid förundersökningen framkom byggnadslämningar i form av grundmurar och en trappa från det värds- hus som legat på platsen från i alla fall 1700-talet. Ytterligare syllrader tyder på att värds- husbyggnaden en gång varit betydligt större, men det kan också röra

sig om ytterligare en byggnad som stått på platsen. Förutom yngre fynd framkom ett fåtal fynd som tillhör värds- husets verksamhetstid, bland annat ett kakelugnsfragment som mycket väl kan härröra från värds- husets kakelugn samt ett handtag från en kanna.

REFERENSER

Litteratur

BERGER Å. 2017. *Arkeologisk utredning vid Näsby slott*. Rapport från Arkeologikonsult 2017:3052.

Otryckt material

BRANDFÖRSÄKRINGSHANDLINGAR NÄSBY SLOTT 1830
Brandförsäkringsarkivet Täby
NR 15392 Riksarkivet

Krigsarkivet

GRUNDRITNING AV NÄSBY SLOTT
MED TRÄDGÅRDSANLÄGGNINGAR
Näsby, Täby socken. Stockholms län
Sveriges stads-och fästningsplaner, okänt årtal
SE/KrA/0424/113/001

Äldre kartor

NÄSBY 1-4, 1637
Näsby, Täby socken
Lantmäteristyrelsens arkiv: A108-21:a9:10-11
Geometrisk avmätning 1637
Lantmätare: Tomas Kristiernsson Hedraeus

NÄSBY 1-4, 1668
Näsby, Täby socken
Lantmäteristyrelsens arkiv: A19:25
Geometrisk avmätning 1668, aktnr: A19:25
Lantmätare: Peter Arosander

NÄSBY SLOTTSPARK, 1927
Näsby slottspark, Täby socken
Lantmäteristyrelsens arkiv: 01-täb-162
Ägostyckning 1927
Lantmätare: Okänd

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Arkeologikonsults projektnr:	3278
Länsstyrelsens dnr:	431-8770-2019
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2019-05-03
Uppdragsgivare:	Täby kommun
Uppdragsnr i Fornreg:	201900509
Beställare:	Täby kommun
Län:	Stockholm
Landskap:	Uppland
Kommun:	Täby
Socken:	Täby
Fastighetsbeteckning:	Näsby park 58:12
Berörda fornlämningar, FMIS:	Täby 655
Berörda fornlämningar, KMR:	L2013:8264
Typ av undersökning:	Arkeologisk förundersökning
Utförandetid, fältarbete:	21–27 maj 2019
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdsystem:	RH2000
Projektledare:	Tove Björk
Rapportansvarig:	Tove Björk
Fältpersonal:	Tove Björk, Elin Evertsson
Planer och layout:	Ida Söderström
Kvalitetsgranskning:	Marta Lindeberg
Fynd:	Ett fynd 111:1500:1 (mynt) har tillvaratagits. Fyndet förvaras hos Arkeologikonsult i väntan på fyndfördelningsbeslut.

Fornminnesregistret (FMIS) stängdes ner i början av 2019 och har ersatts av Kulturmiljöregistret (KMR). I denna rapport hänvisas till både RAÄ-nummer i FMIS och lämningsnummer i KMR i kartor och text.

BILAGA 1. SCHAKTTABELL

Kxt-nr	Typ	Mått (m)	Kommentar
100	Rivningslager	11x2,5x2	Fynd av tegel, glas, järnskrot, läderskor, porslin, saltkar, bestick, emblem mm.
101	Tegelmur	1,6x0,75 x1,3	Vitlimmad puts på samtliga sidor. Dörrhål.
102	Tegelmur	1,6x0,75x1,25	Vitlimmad puts på samtliga sidor. Dörrhål.
103	Grundmur/syll	7,9x 0,88x1	Inmurad med tegelvägg. Borrhål i två syllstenar.
104	Rasering	2,8x1,8x0,8	Rasering ovanpå syll 103.
105	Trappa	1x0,6x0,45	Trappa i två steg ned till källare.
106	Betonggolv	7,2x1,7x0,1	-
107	Grundläggning	7,5x2,2x0,5	Natursten i gråbrun siltig lera. Under byggnaden. Samma som lager 110.
108	Lager	2,5x1x0,3	Siltig lera under betonggolv.
109	Lager	4x1,3x0,1	Ljust kalkbruk under betonggolv.
110	Grundläggning	7,5x2,2x0,5	Natursten i gråbrun siltig lera. Samma som lager 107.
111	Konstruktion	2,6x0,85x0,05	Träggolv.
112	Lager	7,25x1,6x0,1	Sättsand med tegel under betonggolv.
113	Rasering	3,1x 2,2x1,3	Stenar och block i brungrå siltig lera ovanpå syllstensrad 114.
114	Grundmur/syll	5,5x0,7x0,7	Åtta syllstenar.
115	Lager	5,7x2,5x0,3	Ljusgrå siltig lera ovanpå rasering 113 och syll 114.
116	Lager	3,8x2	Blågrå lera. Fyra syllstenar tillhörande 114 står i blågrå lera.
117	Lager	22x5	Beige lera (steril).
666	Berg i dagen	1,5x0,75	-

BILAGA 2. FYNDTABELL

Fnr	Typ	Material	Mått (cm)	Beskrivning
100:1501:1	Kakelugnsfragment	Lera	8,1x6,8x1,8	Blå dekor mot vitt botten. 1700-tal. Gallrat.
109:1677:1	Hank	Lera	11,1x3,5x0,9	Handtag till möjlig kanna. Yngre rödgods. Glacerad med grå färg. Gallrat.
111:1500:1	Mynt	Koppar	2,4x0,01	Kopparmynt, 1/2 skilling. Karl Johan XIV. 1800-tal.

Rapporter från Arkeologikonsult 2019:3278